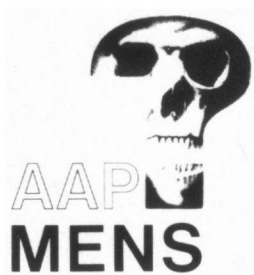

korte berichten

Tentoonstelling 'Aap? Mens'

Van 15 juni tot en met 23 september 1984 is in de Oranjerie van de Hortus Botanicus te Leiden deze tentoonstelling georganiseerd rondom de nu 90 jaar geleden verschenen publicatie van Eugène Dubois: '*Pithecanthropus erectus* eine Menschenäenliche Uebergangsform aus Java' (Batavia, 1894). Hierin beschreef Dubois drie fossielen: een schedelkap, een kies en een dijbeen. Op grond van hun vorm en hun ouderdom concludeerde Dubois dat ze aan een wezen hadden toebehoord, dat een overgangsvorm was tussen de aapachtige voorouders van de mens en de te-

genwoordige mens. Hij noemde het wezen daarom *Pithecanthropus erectus*: de rechtopgaande aapmens.

Doel van de tentoonstelling is een overzicht te geven van de stand van zaken toen en nu omtrent *Pithecanthropus* (tegenwoordig *Homo erectus* genaamd). De tentoonstelling pretendeert niet een compleet beeld te geven van de evolutie van de mens, maar belicht alleen een aantal facetten van *Homo erectus*.

Een belangrijke rol spelen:

- de denkbeelden omtrent de oorsprong van de mens voordat *Homo erectus* werd ontdekt
- de ontdekking van de fossielen van *Homo erectus* zelf
- de plaats die *Homo erectus* in de stamboom van de mens inneemt
- de verschillende ideeën over het uiterlijk van *Homo erectus* (de reconstructies)
- de dieren die tegelijk met *Homo erectus* op Java leefden: de begeleidende fauna.

Vorgeschiedenis

De mens is altijd geïnteresseerd geweest in

zijn oorsprong. In de religies van de meeste volkeren wordt van een goddelijke oorsprong uitgegaan. Tot de tweede helft van de 19e eeuw beschouwde men alle planten en dieren en ook de mens als onveranderlijk en door God geschapen. De gedachte dat de ene soort uit de andere kan ontstaan was vooral het werk van Charles Darwin, die in 1859 zijn beroemde boek 'On the origin of species' (Over het ontstaan van de soorten) publiceerde. Hierin zette hij de evolutietheorie uiteen. In 1871 paste Darwin de evolutietheorie ook op de mens toe; de mens stamde zijn inziens van aapachtige voorouders af. Als dit inderdaad zo is, zouden er tussen de aapachtige voorouders en de mens overgangsvormen bestaan moeten hebben. En deze overgangsvormen zouden hun sporen in de vorm van fossielen nagelaten moeten hebben.

Wilde men bewijzen dat ook de mens onderhevig is aan de evolutie, dan dienden er dus fossiele bewijsstukken op tafel te komen. Sinds 1856 was er al wel een fossiele menselijke schedel uit het Neanderthal bekend die er primitief uitzag, maar deze werd omstreeks 1880 toch beschouwd als behorend tot de mens. Het bleef in de tijd van Darwin dus zoeken naar de ontbrekende schakels, de 'missing links'.

De ontdekking van Homo erectus

Het was de Nederlander M.E.F.T. Dubois (1858-1940), die de bewijsstukken vond. Dubois, geboren in een tijd dat de evolutietheorie centraal stond, raakte geïnteresseerd in het probleem van de afstamming van de mens. In 1887 besloot hij de 'missing link' te gaan zoeken. Hij meende dat Nederlands-Indië de meeste kans op succes bood. Na eerst op Sumatra gezocht te hebben, zette hij zijn onderzoek op Java voort. Hier vond hij bij het plaatsje Trinil, aan de oever van de Solo rivier, een kies, een schedelkap en een dijbeen. Het schedelkapje had een herseninhoud (plm. 900 cm³) die groter was dan die van de mensapen (gorilla, chimpansee en orang-utan) maar kleiner dan die van de mens. Het dijbeen zag er zeer menselijk uit en het individu waaraan het toebehoorde, moest recht op gelopen hebben. Volgens Dubois hoorden de kies, het schedelkapje en het dijbeen bij elkaar en hij concludeerde dat hij de overgangsvorm had gevonden.

De plaats van Homo erectus in de menselijke stamboom

Aanvankelijk stond men zeer terughoudend tegenover de vondsten van Dubois. Nadat in de jaren dertig door Von Koenigswald op Java en door andere onderzoekers in China meer van dergelijke vondsten waren gedaan, werd *Homo erectus* erkend. Tegenwoordig zijn ook vondsten bekend uit Afrika en Europa. In Zuid-Afrika werden in 1924 door Dart fossielen gevonden, die hij als nog primitiever dan *Homo erectus* beschouwde. Deze vondst wordt aangeduid als *Australopithecus africanus*. Dergelijke vondsten werden ook gedaan door Broom in 1935, Louis en Mary Leaky in 1960 en in het laatste decennium door Richard Leaky en Johanson en White. Men veronderstelt dat het geslacht *Australopithecus* drie soorten bevat nl.: *A. afarensis*, de meest primitieve, plm. 4 miljoen jaar oud; *A. africanus*, een lichtgebouwde vorm en *A. boisei*, een robuuste vorm, beide plm. 2 miljoen jaar oud. Sommige onderzoekers onderscheiden tussen *Australopithecus* en *Homo erectus* nog een vorm die *Homo habilis* wordt genoemd. De fossielen die de afgelopen negentig jaar zijn gevonden, worden door de wetenschappers vaak verschillend geïnterpreteerd. Hierdoor kunnen er ook verschillende stambomen worden samengesteld, afhankelijk van de betekenis die aan de vondsten wordt toegekend. Een drietal stambomen is in de tentoonstelling weergegeven. In al deze stambomen echter vormt *Homo erectus* een overgangsgroep tussen *A. africanus*/*H. habilis* en de mens (*Homo sapiens*).

Het uiterlijk van Homo erectus

In de achttiende eeuw waren de mensapen nauwelijks beschreven en met legendes omgeven. In de loop van de negentiende eeuw werden de mensapen beter bekend. Nadat geaccepteerd was dat ook de mens onderworpen is aan evolutie, ging men nadenken hoe de schakel tussen mensapen en de mens er dan wel uitgezien zou moeten hebben.

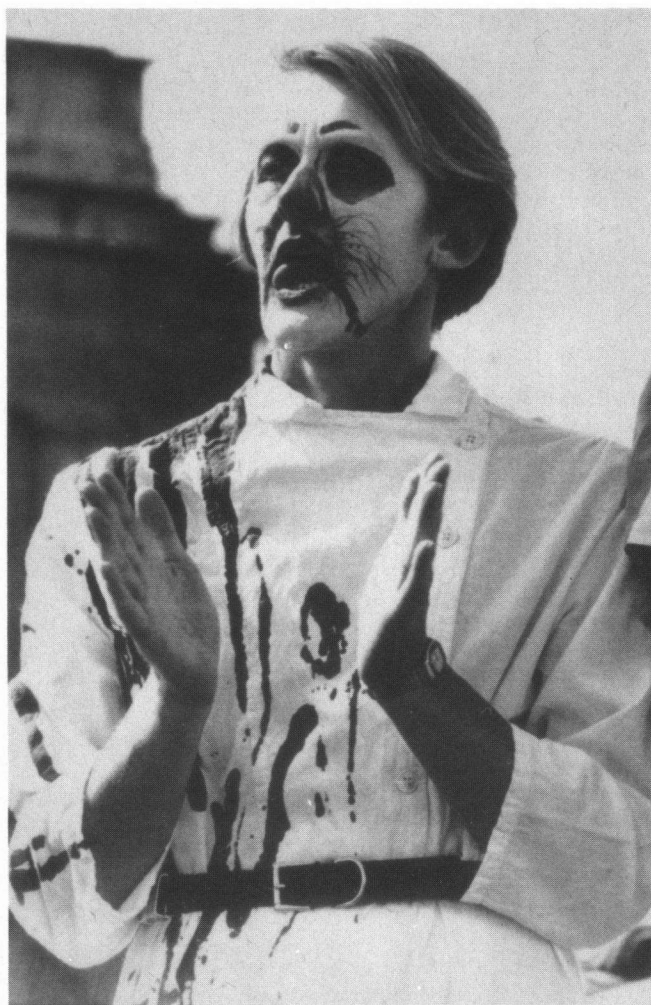
Haeckel ontwierp in 1889 een stamboom, waarbij hij tussen de mensapen en de mens een schakel veronderstelde, die hij *Pithecanthropus alalus* noemde. De schilder Gabriël Max gaf deze spraakloze aapmens gestalte. Het geheel ziet er zeer aapachtig uit, zoals blijkt uit de beharing en de grote teen. Naar aanleiding van zijn vondsten maakte Dubois

een reconstructie van zijn aapmens. Hij veronderstelde dat de aapmens meer een klimmer was dan een loper, vandaar de te lange armen en de te korte duim. Tot in de jaren vijftig van deze eeuw bleven de reconstructies aapachtig. Door vondsten van werktuigen, overblijfselen van jacht en van hutten schrijft men nu meer vaardigheden aan *Homo erectus* toe en worden reconstructies steeds menselijker. Op het ogenblik neemt men aan dat *Homo erectus* grof gebouwd was, maar verder fysiek in veel leek op de moderne mens. Alleen het gezicht verschilde nogal. Tijdens de tentoonstelling zijn een aantal reconstructies te zien.

Begeleidende fauna van Homo erectus op Java

De fossielen die samen met *Homo erectus*

worden gevonden (de begeleidende fauna), kunnen een beeld geven van het milieu waarin de aapmens leefde. In de tentoonstelling zijn enkele fossielen uit de begeleidende fauna te zien. In de vindplaats Trinil zijn onder andere overblijfselen van de volgende soorten gevonden: krokodillen, een tijger, een primitieve olifant, een neushoorn, een uitgestorven antilooptachtig dier dat naar Dubois is genoemd (*Duboisia santeng*), en een karibouw. Uit de overblijfselen van deze dieren kunnen wij opmaken dat wij met een open bos te maken hebben met water in de buurt. Van een andere vindplaats zijn onder andere nijlpaarden bekend en meer verder ontwikkelde dieren. De fauna van deze vindplaatsen wordt verondersteld jonger te zijn dan die van Trinil. ■

Een lid van de International Fund for Animal Welfare — gekleed als een zeehond — als deelnemer aan de Anti-Seal Hunt Rally te Londen op 21 april 1984.

Het internationale gezelschap tijdens de oprichting van de op 5 mei 1984 te Utrecht.

European Federation for Abolition of Hunting opgericht

Op 5 mei 1984 werd door een aantal Belgische, Westduitse, Franse, Italiaanse en Nederlandse organisaties de European Federation for Abolition of Hunting (International Association of Wildlife Defenders) te Utrecht opgericht.

Het gaat de EFAH nu nog in de eerste plaats om de jacht op vogels, maar in de toekomst wil men de activiteiten ook uitbreiden tot het bestrijden van de jacht op zoogdieren.

Vanuit het Brusselse hoofdkwartier wil de federatie contacten gaan opbouwen met de Europese milieuambtenaren om, net als de Europese jagersfederatie (FACE) dat al doet, haar stem te kunnen laten horen, wanneer wordt gewerkt aan Europese richtlijnen op het gebied van natuurbescherming.

Het bestuur van de EFAH bestaat uit Roger Arnhem (CCPO/KKVB, Veeweydestraat 13, 1070 Brussel), prof. dr. Carlo Consiglio (Lega per l'Abolizione della Caccia), Boutinot (Rassemblement des Opposants à la Chasse) en dr. Inge Jaffke (Komitee tegen den Vogelmoord e.V.).

Onderzoek naar Wezel, Hermelijn en Bunzing

Een werkgroep van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming begint een onderzoek naar het voorkomen en de verspreiding van de kleine marterachtigen Wezel, Hermelijn en Bunzing. Over hun situatie in Nederland is weinig bekend. Het zijn roofdieren en roofdieren vormen binnen de levensgemeenschap de laatste schakel in de voedselketen. Het al of niet voorkomen van Wezel, Hermelijn en Bunzing is zo een aanwijzing voor de volledigheid van een levensgemeenschap en voor de kwaliteit van het landschap. De drie soorten stellen elk andere eisen aan hun leefomgeving. Ze zijn verschillend van grootte en richten zich op verschillende prooisorten. Helaas bestaan er nogal wat misverstanden over de rol van roofdieren in een levensgemeenschap. De werkgroep zal zich naast onderzoek dan ook op voorlichting richten. Zij werkt daarbij samen met de actiegroep bescherming kleine roofdieren.

De werkgroep zoekt mensen die bereid zijn hun waarnemingen van Wezel, Hermelijn en Bunzing door te geven. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de methode en de formulieren van het project Faunistiek Zoogdieren

Nederland. De plaatsbepaling van de waarnemingen geschiedt met de zogenaamde Amersfoortcoördinaten, op te zoeken in de inventarisatieatlas van het Staatsbosbeheer. Wie waarnemingen aan dit onderzoek wil leveren kan zich opgeven bij Cecilia Bosman, Werkgroep Kleine Marterachtigen, Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, per adres Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, postbus 9517, 2300 RA Leiden. Waarnemingsformulieren met bijbehorende instructie worden u toegestuurd. Wilt u bij uw aanmelding aangeven om hoeveel waarnemingen het ongeveer gaat, zodat wij kunnen bepalen hoeveel formulieren u nodig heeft. Indien u niet beschikt over de SBB-inventarisatieatlas wordt u verzocht duidelijk aan te geven uit welke gebieden de waarnemingen afkomstig zijn.

Studiedag 'Roofdieren'

Op zaterdag 17 november 1984 houdt de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming een studiedag, met als thema 'Roofdieren', te Amersfoort.

Op deze dag zal door binnen- en buitenlandse deskundigen het woord worden gevoerd en zal er gelegenheid zijn om te discussiëren. Daarnaast zal informatie over roofdieren worden verstrekt. Het accent van deze studiedag over roofdieren zal vooral liggen op de (Europese) zoogdieren, zoals marterachtigen, Vos en Otter. Het ligt in de bedoeling deze dag af te sluiten met het formuleren van een aantal aanbevelingen voor het behoud en de bescherming van roofdiersoorten, die aan beleidsinstanties zullen worden toegezonden.

Hoewel het programma nog niet definitief is vastgesteld zullen onder meer de volgende punten aan de orde komen:

- Wat is de invloed van roofdieren op hun prooidieren en omgekeerd?
- Welke verschillen zijn er tussen de roofdiersoorten in de wijze waar op zij aan hun voedsel komen?
- In hoeverre stellen roofdieren bijzondere eisen aan hun omgeving, zoals goede rustplaatsen, een veilige nestplaats en geschikte verplaatsingsmogelijkheden?
- Wat zijn de bedreigingen waar roofdieren aan blootgesteld staan?

- Wat zijn de mogelijkheden om tot een betere bescherming te kunnen komen? Hierbij zal ook de bestaande en/of te verbeteren wetgeving, ook op internationaal niveau nader bekeken worden.

Belangstellenden, die willen deelnemen aan deze studiedag, kunnen zich **per briefkaart bij onderstaand adres**, onder vermelding van 'Roofdierendag' opgeven. Zij ontvangen te zijner tijd nadere informatie over deze studiedag.

Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming, per adres Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, postbus 9517, 2300 RA Leiden.

Bruine Beer in de Karawanken

Toeristen, die naar de zuidoostenrijkse deelstaat Karinthië gaan, worden gewaarschuwd voor Bruine Beren. Nadat ze daar jarenlang niet meer zijn waargenomen komen ze weer in de Karawanken voor, het gebergte dat de grens met Joegoslavië vormt. De Bruine Beer geniet in Oostenrijk een volledige bescherming.

Grote gebieden onder bescherming gesteld

Ten uitvoering van de wetgeving van 1981 zijn nieuwe gebieden onder bescherming gesteld en andere, al beschermde gebieden aanzienlijk uitgebreid: zes nationale parken zijn vergroot en elf nieuwe parken zijn ingesteld. De meeste parken beschermen de meest pittoreske en spectaculaire ongerepte gebieden zoals het nieuwe nationale park Helvetinjärvi in Zuid-Finland. Het vergrote nationale park van Linnansaari bestaat uit een archipel van met bossen begroeide rotseilandjes, midden in het meer van Haukivesi. Men treft er een veertigtal Kleine Zeehonden* van Saima (*Phoca hispida saimensis*) aan, een zeer zeldzame ondersoort. ± 2% van het Finse territorium bestaat uit nationale parken. Het park van Lemmenjoki in Lapland is met zijn 2800 km² het grootste nationaalpark in Europa geworden. In de bossen en de toendra's huizen nog zeldzame en bedreigde soorten zoals Beren, Wolven, Otters en arenden. Het park grenst aan het Noorse Nationaalpark van Åre Anarjokke; tezamen beslaan deze twee parken 4000 km², het grootste beschermde gebied in Europa. De wetgeving van 1981

Op 27 augustus 1941 fotografeerde Jan P. Strijbos deze albino Egel in 't Woud te Bergen N.-H.

heeft het eveneens mogelijk gemaakt om 59 bedreigde veengebieden tot reservaat te verklaren.

(Parks, Vol. 7, No. 4)

*Het 'Yearbook' van het Wereld Natuur Fonds vermeldt (bladzijde 329) dat hun aantal in 1981 geschat werd op 100 à 200 dieren.

De Bunzing ten offer aan traditie?

Hans Brouwer schrijft in 'Argus' 7 (4) : 8 over de op 28 mei 1982 opgerichte Nederlandse Vereniging van Bunzingjagers. Hij schrijft dat na 1954 de traditionele bunzingjacht of murdejacht, 's nachts met hond en spade, strafbaar werd en door politiefunctionarissen als zodanig behandeld dient te worden. 'Het is aan de natuurbescherming de overheid op haar taken te wijzen! De Bunzing is een nuttig dier en verdient als zodanig een volledige bescherming. Feitelijk dient de jacht op de Bunzing in z'n geheel gestopt te worden', schrijft hij.

Jammer dat de auteur in dit artikel niet de diverse schrijvers heeft aangehaald, die over de achteruitgang van deze soort spreken.

Witte Egel gevonden

Een krantenbericht, gedateerd 6 december 1983, schrijft over de vondst van een witte Egel door de familie Koster te Middenmeer op 5 december 1983. Dat het voorkomen van witte Egels tot nu toe een onbekend feit zou zijn, zoals het bericht meldt, is echter niet juist. Af en toe worden er in ons land wel vaker witte Egels aangetroffen (zie ook 'Huid en Haar' 1 (4) : 179).

The Otter Haven Project

Het Otter Haven Project werd opgericht in juli 1977 door de Vincent Wildlife Trust en de Fauna Preservation Society om de Otters en hun biotoop in Engeland beter te beschermen. De te beschermen gebieden worden in samenwerking met de landeigenaren en autoriteiten, die zich met watergebieden bezighouden, in samenwerking met de Nature Conservancy Council en de County Naturalist' Trusts uitgekozen.

Deze organisatie gaf 'A Guide to Otter Conservation for Water Authorities' uit, dat samengesteld werd door Angela King & Angela Potter (1980). De brochure beschrijft wat de Otter nodig heeft en de wijze waarop de autoriteiten kunnen helpen de achteruitgang van de Otter tegen te gaan.

Nadere inlichtingen over otterbescherming in

Engeland worden verstrekt bij The Co-ordinators, The Otter Haven Project, c/o The Vincent Wildlife Trust, Baltic Exchange Buildings, 21 Bury Street, London EC3A 5AU, telefoon 09 44 1 283 1266.

Werkgroep Zeezoogdieren (WZZ) opgericht

Op 28 januari 1984 is de Werkgroep Zeezoogdieren (WZZ) van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) opgericht.

Tot de activiteiten van deze werkgroep behoren:

- Werkvergaderingen waarop informatie uitgewisseld kan worden door geïnteresseerden en activiteiten gepland en besproken kunnen worden
- Informatieverspreiding over zeezoogdieren in woord, beeld en geschrift
- Het doen van voorstellen aan daartoe geëigende lichamen ter bevordering van de bestudering of bescherming van zeezoogdieren.

Eén van de grote activiteiten, die op het programma staat, is de voorbereiding van het 'Van Deinse Jaar' (1985), dat in het teken staat van de honderdste geboortedag van A.B. van Deinse, één van Nederlands grootste walvisdeskundigen.

De activiteiten van de werkgroep staat open voor iedereen en de werkgroep is bezig een lijst samen te stellen van geïnteresseerden en hun eventuele specialisaties, om zodoende de juiste mensen met elkaar in contact te kunnen brengen.

Werkgroep Zeezoogdieren, secretaresse Caroline Hoff, Boris Pasternakstraat 143 IV, 1102 TB Amsterdam.

Dassenjagers op de bon

Vijf jagers en een landbouwer uit het Brabantse Mill hebben er, tegenover de politie bekend, dat ze onlangs twee bewoonde dassenburchten hebben verstoord door ze onder water te zetten.

Het water was aangevoerd met behulp van een trekker en een gierton. Er is proces-verbaal opgemaakt omdat de Das nu eenmaal een beschermde diersoort is.

Indien de jagers lid zijn van de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging maken zij een grote kans nu als lid te worden geroyeerd.

Zie 'Het Vrije Volk', 28 februari 1984.

Varkensboeren tegen komst Wilde Zwijnen

Varkensboeren willen geen Wilde Zwijnen in Noord-Brabant. Tegen plannen om deze dieren uit te zetten zullen zij zich heftig verzetten.

Tijdens de jaarvergadering van de NCB*-vereniging van varkenshouders nam voorzitter W. van Hoof scherp stelling tegen plannen van jagers om in het oosten van de provincie op een afgezet terrein van 250 ha Wilde Zwijnen uit te zetten.

Hij vindt het onverantwoordelijk om in een gebied met zo veel varkensbedrijven Wilde Zwijnen uit te zetten. Het gevaar is groot, zo zegt men, dat Wilde Zwijnen ziekten krijgen, die ze gemakkelijk op de varkens kunnen overbrengen.

Zie 'De Stem' 18 februari 1984.

*Noordbrabantse Christelijke Boerenbond.

Rel om Vos in Buinen

Abel Kuizinga is een verbitterd man. Het jonge, gewonde Vosje, dat hij wekenlang verzorgde en onlangs weer in de natuur terugzette, blijkt kort daarop te zijn doodgeschoten door een plaatselijke jager. Dat gebeurde op zondag 5 februari 1984 bij de ijsbaan, op een terrein tussen de woning van Kuizinga en die van de jager. De heer Kuizinga heeft van het voorval aangifte gedaan bij de politie, omdat volgens de Jachtwet het jagen op zondag verboden is. Volgens de politie wordt de gedode Vos onderzocht op hondsdoelheid en zal de zondagsjager te verantwoording worden geroepen.

Vos geschoten bij Gendt

Door jager Toon Kerkman werd in de buurt-schap Flieren bij Gendt een Vos geschoten. Volgens een krantenbericht in 'De Gelderlander' van 28 december 1983 zou er na de oorlog nimmer meer een Vos in deze omgeving zijn waargenomen. Frappant was de opmerking van de jager, die zei 'hij is zo vet als een Das'.

Redactie is verhuisd

Het redactie-adres is gewijzigd, na 15 mei 1984 is dat geworden:

Jaap Taapken, Bilderdijklaan 25, 3743 HR Baarn, tel. 02154 - 20 303.